

РАЗГОВОРНИТЕ ЛЕКСЕМИ В ТЕКСТОВЕ ОТ ПЕРИОДИЧНИЯ ПЕЧАТ (2007–2009 г.)

Веселина Ватева
Бургаски свободен университет

The colloquial words in journalistic texts from 12 newspapers during the period 2007 – 2009 are analyzed in the article. The lexemes are defined from the point of view of their origin and the final conclusion is that those from Turkish language prevail. Attention is paid to the slang, dialectal and vernacular words. Space is devoted to the colloquial lexemes, applied metaphorically, as well as to those likened to occasionalisms.

Key words: colloquial words, journalistic texts, newspapers

Изследването е по проект „Етнопсихолингвистични и социолингвистични аспекти на медийния език на пресата след присъединяването на България към ЕС“, финансиран от МОМН.

След демократичните промени в страната ни и в изследвания от нас период след влизането на България в ЕС, настъпват значителни промени в езика на пресата. Той се отклонява от характерните дотогава за него официалност, стриктно придържане към нормите на книжовния език. Наблюдава се засилена експресивност под въздействие на лексемите с преносно значение, на разговорните думи и фразеологизми. Целта на журналиста е да разчупи стандарта и клишето, да привлече повече читатели, като въздейства не само на размислите, но и на емоциите им.

Всички съвременни изследователи на публицистичния стил посочват развитието на процеса колоквиализация в неговите текстове.

Т. Бояджиев отбелязва, че „за успешното изпълнение на комуникативните намерения на журналистите е необходимо текстът да бъде адресно насочен както по характер на информацията в него, така и по език, който се стреми към колоквиализация – внасяне на елементи на разговорност и диалогичност в него“ (Бояджиев 2008: 5).

Р. Ницолова оценява като положителна тенденцията към колоквиализация в езика на българския печат след 1989 г. Според нея това е така, защото се премахват следите от псевдоинтелектуализация на

езика от предишния период, ограничава се употребата на отглаголни съществителни и причастни конструкции, обогатява се речникът и фразеологията на печата с изразни средства от народно-разговорната реч, които са силно експресивни. Сред лексикалните елементи авторката отбелязва турцизми, жаргонизми, просторечни думи (Ницолова 1999: 116).

Точно противоположно като оценка е мнението на Ем. Пернишка. Тя смята, че „използването във вестниците от най-ново време на думи, оценени от обществото като простонародни, силно снижени, разговорни, на почти забравени турцизми... загрозява езика на медиите“ (Пернишка 1999: 131).

В няколко свои изследвания А. Замбова разглежда въздействието на разговорните елементи за постигане на експресивност в публицистичните текстове. В статията си „Разговорност и разговорни комуникативни похвати в съвременния печат“ тя заключава, че е „в ход изграждането на нов вестникарски стандарт, който има всички шансове да се наложи. Той е по-динамичен, агресивен, емоционално и експресивно наситен, максимално доближен до естествените параметри на разговорната реч и в този смисъл по-ефективен като манипулативен инструмент“ (Замбова 1994: 181). В друго свое изследване авторката, след като детайлно анализира многобройни примери от печата, обобщава, че „жанровата стилистична норма на модерния ни популярен таблоиден печат се изгражда на базата на частична, но целенасочена снижаваша стилизация в духа на народно-разговорната реч, която освен всичко друго изпълнява и ролята на обяснителна рамка за преобладаващо негативните внушения в нея“ (Замбова 1999: 12). В монографията си „Манипулативни езикови стратегии в печата“ А. Замбова разсъждава и върху целта на въвеждането на разговорни комуникативни модели в писмения публичен език на печата и прави извода, че „разговорността е за него не средство, а цел, която най-пълно илюстрира и мотивира убеждението, че за сложните институционални проблеми може да се говори „просто“ и „естествено“. Нещо, което далеч не винаги е вярно, но е една от най-важните и ключови тези на популярната медийна философия“ (Замбова 2000: 70).

Във връзка с предметно-тематичния обхват на разговорната лексика Т. Бояджиев определя, че тя е битова лексика, и класифицира различните видове думи, които тя включва. Повечето лексеми са с конкретно, отколкото с абстрактно значение. Те са с по-силни емоционални и оценъчни оттенъци, които може да са стилистично снижени (зубря, цапардосвам, глезотя); насмешливи (глупчо, дядка); груби и

вулгарни, просторечни (дрънкам, плямпам). Към разговорните лексеми се отнасят още думи от диалектите, но с по-широка употреба в народния бит, определени в речниците като народни; жаргонни думи; турски, арабски, персийски думи; остарели думи; думи с преносна употреба, които са създадени по подобие на жаргонните (Бояджиев 2002: 271–272). В свое по-ранно изследване Т. Бояджиев определя лингвистичния статут на българското просторечие, което според него „не е отделна езикова система, а е едновременно социална и стилистична разновидност на разговорната реч“ (Бояджиев 1994: 19).

В монографията си „Езикът и общественото мнение“ М. Виденов разсъждава върху отношението на различните обществени слоеве към оварваряването на езика на съвременната преса, към употребата на жаргонизми, вулгаризми, просторечни думи. Авторът нарича тази реч кафански език и отбелязва, че за по-младите това езиково поведение не е смущаващо, но за по-възрастните е катастрофа. „Масовият читател, отвлечен от сивотата на антиезика, приема кафанската реч в известна степен като свеж полъх, като израз на нови идеи и нова философия“. По-нататък Виденов посочва, че „съвременният вестник търси жаргонния (сленговия) израз и го предпочита пред целия синонимен ред от традиционни изразни средства“. Но неговото мнение е, че „към кафанския език се пристрастяват именно посредствените автори; слабият професионализъм е скрит зад ефектните изрази, събрани от стилистичното дъно на съвременния български език“ (Виденов 1999: 152–153).

Прецизен анализ на семантичните особености и критична оценка относно употребата на турските думи в пресата правят Мевсим и Кр. Чакърлова в изследването си „Отново за съдбата на турцизмите в съвременния български език (изоляция и/или реабилитация)“. Авторите разглеждат случаи на разминаване в семантиката на някои турцизми, използвани в българските вестници, и значението им в турски език. Класифицират турските думи от пресата в семантико-морфологично отношение. Стигат до изводите, че турцизмите почти не се употребяват в специализирани издания, при отразяване на официални или сериозни външнополитически събития, а се срещат при предаване на семейно-битови драми, улични скандали и сблъсъци; рядко се откриват на първите страници и в заглавията. Според Мевсим и Чакърлова „нарушаването на мярата при използването на турски лексикални единици би могло да създаде проблеми пред четящата млада аудитория в България, за която турцизмите са недостатъчно

прозрачен в семантично отношение, остарял лексикален пласт“ (Мевсим, Чакърова 2007).

Материалът за нашето изследване е ексцерпиран от публицистични текстове в 12 вестника от 2007 до 2009 г. („24 часа“, „168 часа“, „Труд“, „Стандарт“, „Монитор“, „Сега“, „Новинар“, „Експрес“, „Дума“, „Капитал“, „Телеграф“, „Дневник“).

Справки относно характеристиката на лексемите са направени в Речника на българския език, Речника на чуждите думи в българския език, Речника на българския жаргон, Речника на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век.

По-голямата част от анализиранияте думи имат в Речника на българския език бележка **разговорно**. Повечето от тях са заети от чужди езици, затова са екзотични и привличат вниманието. Преобладават лексемите от турски език, които или в собствената си семантика съдържат отрицателни семи, отбелязани в речника с бележка **неодобрително, пренебрежително**, или от контекста се експлицира негативната авторова оценка, тъй като турските думи са разговорни и се получава контраст в съчетаването им с неутрални лексеми, които често са от обществено-политическата лексика (*Главният прокурор като нищо може да се сети да поразрови стари ваши сделки и далаверки* („168 часа“, 22.06.07.) (Тук експресивността се засилва и на морфологично равнище чрез славянския умалителен суфикс [-к]); *Министърът първо отказа да извади от борда д-р Таков, но под заплахата от ефективна стачка кандиса да го махне* („168 часа“, 28.07.07); *Бабаитите започнали да им подвикват и да се заяждат с тях* („24 часа“, 26.06.07); *За разваляне на достлука между двете партии се заговори още в нощта на балотажа* („Труд“, 11.08.07); *У нас по традиция всичко се прави на юруш* („Стандарт“, 11.01.07); *Разклатеният авторитет на синдикатите идва дюшеи на кабинета* („Стандарт“, 10.09.07); *И за дружеството – че ще си прибере вересиите* („Дума“, 29.06.07); *Поне така е по силата на онази футболна ли, танцувална ли, математическа ли формула, осем-пет-три или както там се води според жаргона на коалиционната им уйдурма* („Сега“, 8.02.07); *Защо е този напън, след като отсега е ясно, че с камера и без камера в изпитната зала все ще му бъде намерен колаят как да се добути „нашият човек“ до заветната тапия* („Монитор“, 5.01.07); *...който влага състоянието си в злато, е рахат* („Дума“, 25.10.08); *Добрничкият окръжен съд прекрати дело за алъш-вериш по местния вот* („Труд“, 3.12.08); *Богато нещо е езикът. В него например има различни думи за „полза“ и те са полза, кяр или келенир* („Труд“,

3.07.08) (**кяр** е от персийски); В България всеки ден сме свидетели на подобни словесни **шаими** („24 часа“, 13.05.08); У нас средната класа е малцинство, като чевръстите **тарикати** („24 часа“, 5.01.08); Извинявайте, но **аман** от нагли изказвания („Сега“, 1.06.09); За разлика от гръцката столица обаче в турската никой и нищо не може да помрачи радостта от „далновидната“ политика на софийския **комшулук** („Дума“, 15.08.09); Нейните представители и техните **мекерета** първо вдигнаха изборната бариера на 8% за коалиции („Новинар“, 15.08.09).

Със същите конотативни функции са и разговорните думи, заети от арабския език. И те са стилистично снижени, емоционално отрицателно маркирани (*Защо екипът на Първанов прави **темане** на Борисов* („168 часа“, 17.08.07); *Разбира се, опозицията помогна с каквото може за **резила*** („Труд“, 9.02.07); *Експерти от българския център за изследване на демокрацията предложиха на ЕС да въведе единни критерии за определяне нивото на **руивета*** („Труд“, 15.02.07); *Напрежението във властта този път е заради **мераците** на социалдепутати да ремонтират закона за досиетата* („Труд“, 18.08.07); *Заработеното от **гурбет** в Гърция може да бъде профукано за нула време на пътя* („Стандарт“, 23.07.07); *И накрая ти плащат и **масрафа**, ако подадеш оплакване за течащо казанче на тоалетната* („Стандарт“, 15.09.07); *Как не остана поне един **ербан** и лицепрятен политик, че да яхне протеста* („Новинар“, 13.02.07); ***Сеира** на усвоения от родните депутати с всички тънкости маньовър го гледаме от две петилетки* („Труд“, 9.09.08); *само че на българина нещо не му се става „родител под наем“ по европейски **тертип*** („Труд“, 1.11.08); *Само не питайте по какво са ги избирали тия сгради, чиито **сайбии** ще трябва да доказват, че са си платили честно данъците* („Труд“, 8.04.09); *БСП отива на конгрес. За бесепарите уж форум, но за гражданите просто **сеур*** („Сега“, 17.10.09).

Думите ориентализми от турски, арабски и персийски произход, проникнали в българския от турския език, внасят експресивността на разговорната реч, носят отрицателна конотация и ефектът се получава при съчетаването им с останалите неутрални лексеми в текста. Но от друга страна, те твърде много снижават изискаността на публицистичния стил. Освен това голяма част от тях са остарели, не са в активния речник (*достлук, дюшеи, уйдурма, сайбия*) и е много вероятно да са неразбираеми за по-младите читатели.

Много по-рядко се откриват разговорни ориентализми от персийски произход (*къде бяха вчера, та в залата със **зор** изброиха едва*

116 („Труд“, 9.02.07); *Работата, която ще бъде платена с парите на пишман* европейца българин („Стандарт“, 23.01.07); *Ние все повече точим лаф* за т. нар. Болонски процес („Дума“, 11.06.07); *За каквото и да е – кяр* да има („Монитор“, 2.01.07); *Двойник на Брад Пит и дървосекач* са само част от **чешистите**, които напират за парламента („24 часа“, 24.06.09); от френски език (*Тезата на този кръг е, че БСП трябва да изобличава Генерала за всеки гаф* („168 часа“, 4.05.07); *Банда невръстни апаши* бе разкрита от ямболски полицаи („Труд“, 13.12.07); *След като бяха осиновени от благородство, двете гаменчета* не само че не влизат в правия път, но и имат наглостта да се гордеят с постиженията си („Капитал“, 30.06.07); от гръцки език (*Пък и как да не ги съчетаеш, когато електоратът така щедро ти е харизал* шанса („Монитор“, 14.04.07); *Пренебрежението към даскалите* и ченгетата е посят вятър, от който след година ще жънем бури („Стандарт“, 20.08.07); *Услужливата местна хайка обаче не сколаса* овреме („Дневник“, 7.03.08); от английски език (*Премиерът трябвало изключително внимателно да ѝ възлага задачи, за да не се превърне тя в служба пенкилер* („Дневник“, 11.07.08).

Сред разговорните лексеми особено са застъпени жаргонните думи от младежките говори, които са силно експресивни, образни, демонстрират освободеността и словесната разкрепостеност на младите хора. Употребата им придава на речта в публицистичния текст живост и привлича по-младата аудитория (*Дали беше от опасение да не го оставят в панделата* („Дума“, 16.02.07); *Когато си гладен, а продават скъпо – не можеш да гениш* кашкавал, защото полицията ще те *гени* („Новинар“, 21.09.07); *Баровците* си купуват баварци, управниците ги карат, след като някой ги *гени* от *баровците* („Монитор“, 7.04.07); *...ще бачкат* до посиняване и на ниски, и на високи длъжности („Монитор“, 19.09.07); *Електоратът се кефи* („Стандарт“, 19.11.08); *Мрак* дебне Варна, *жичкаджиите* напускат („Монитор“, 9.02.08).

Някои от жаргонните думи са заети от чужди езици – най-много са от турски език (*Малко след патакламата* същите пияни роми изпотрошили прозорците на къщата („24 часа“, 8.05.07); *Бандата на Големия Риж* почнала да се разправя с *Ив. Панайотов* и неговите *авери* („24 часа“, 26.06.07); *В седем канските приготовления* за поредния целодневен *джангър* са ги изритали от леглата им („24 часа“, 9.07.07); *В политическия контекст* обаче това поражда *кофти* питане към властта („Стандарт“, 6.02.07); *Всички социалисти* ли са *каръци*, или само някои от тях („Дума“, 15.08.07); *Гладни балъци*

колкото щеш („Телеграф“, 7.04.07); *Невероятни батаци* из съдебната власт разкриват инспекторите на Ана Караиванова („Труд“, 18.09.08); *На социалното министерство ще му се наложи да извади най-голямата баданарка* („Труд“, 11.10.08); от английски език (*Предизборният щаб отпуска по 8 бона на джамборе* („Стандарт“, 24.04.07); от френски език (*Над 20 роми се впуснаха в меле с камъни* („Стандарт“, 2.09.07); от гръцки език (*Този път обаче той не е свързан с някоя мутра* („Дума“, 19.03.07); от руски език (*Държавата ни е кръстоска между бардак, кочина, РПУ, болница, изтрезвител и лудница* („Новинар“, 12.03.08); от албански език (*Той ще мине с 200 км/ч покрай катаджията, ще кихне 200 кинта и ще продължи* („Монитор“, 12.09.08); от немски език (*Към девет и половина с Марги си споделяме, че и двамата сме на кантар – да кибичим ли още, или да отлепим за вкъщи* („Монитор“, 9.09.09).

Разговорната лексика включва също и диалектни думи, но в публицистичния текст се употребяват тези от тях, които са с по-широко разпространение и повечето в речниците се отбелязват като народни (*При толкова медийни спецове в БСП никой не даде читав акъл на властта как да действа адекватно* („Труд“, 5.05.07); *Партията се опетлава* в постулатите на изтърканата комунистическа реторика („Дума“, 6.07.07); *Румен ли е – бой по чутурата*, докато падне от власт („Сега“, 6.06.07); *И най-лошото: за къде по-едър хайдутлук никой не ги притеснява* („Капитал“, 11.08.07); *Още общини рипнаха срещу „Натура“* („Сега“, 19.04.08).

Сред разговорните лексеми в публицистичните текстове се срещат и просторечни, груби, вулгарни думи, чиято употреба според нас не е оправдана поради никакви причини, свързани със стремежа към експресивност и разговорност. Те твърде много принизяват стила и не са белег за журналистическо майсторство (*А простакът и с пари, и без пари пак ще е скот* („Дума“, 2.10.07); *И какво излиза от цялата работа – че стачката на таксиметровите шофьори е просто бунт на мърльовците* („Дума“, 2.10.07); *Няма повече еврофондове за плюскане* („168 часа“, 28.11.08); *Не стига резултат Европа да ни сочи с пръст като крадци, некадърници и прахосници, та вчера един от отговорните за черния ни имидж политик – Ахмед Доган, отново ни заля с поредна порция помия* („Новинар“, 5.08.08); *Днешните български мутробарони и политическите им чадърджии са типични тъпанари* („Монитор“, 8.08.08); *В различно време целият ни политически елит е плямнал тези и още по-страшни неща* („24 часа“, 7.02.09).

Една част от разговорните лексеми са употребени метафорично, което още повече засилва тяхната образност и експресивност. В прякото си значение думата не е разговорна, но тази характеристика ѝ е присъща само в преносна употреба (*В луксозна обстановка **разпускат** Ариф Агуш и Камен Костадинов от ДПС („168 часа“, 14.04.07); Колкото повече работиш, толкова повече **ще те брулят** („168 часа“, 22.06.07); ...но благодарение на бдителната чиновничка измамата **лъснала** („Труд“, 7.03.07); Търговците ни **цакали** с по 20 ст. всеки път, когато плащаме с дебитна карта в магазина им („Стандарт“, 23.01.07); Парламентът **зацикли** с приемането на окончателните поправки в Закона за местните избори („Монитор“, 21.07.07); Гражданите лесно **ще преживеят** факта, че някой **разтропан** бизнесмен е пребоядисал старите си машини и ги представил за нови, **за да свие** някое евро от САПАРД („Стандарт“, 4.02.09); Ако се подпишем под този възглед, би трябвало да сме доволни, че сме спомогнали **да прекараме** ЕС („Дневник“, 26.10.09).*

Привличат вниманието разговорните лексеми, които могат да се оприличат на казионизмите. За създаването им са съчетани в несъществуващ до момента вариант български или чужди корени и суфикси (*Толкова много **бандюги** си изчистиха съвестта чрез него („168 часа“, 3.01.07) (съществителното бандит от френски език и суфикс [-юга]); **Шуробаджанащината** няма да бъде забранена със специален закон („24 часа“, 6.04.07) (съществителните шурей и баджанак (от турски език) и суфикс [-щина]); Фирмата вече сама обучавала **младоци** („Труд“, 10.04.07) (прилагателното млад и суфикс [-ок]); Какво да правим с **каръщината** („Дума“, 15.08.07) (съществителното карък (от турски език) и суфикс [-щина]); Характерна за този натиск е една **тарикатщина** („Монитор“, 18.02.07) (съществителното тарикат (от турски език) и суфикс [-щина]); Тук безочиеето на родния **далавераджия** минава всякакви граници („Телеграф“, 15.09.07) (съществителното далавера и суфикс [-джия]); Защото е голям резил и **гьонсуратлък** точно той да говори за корупцията в доклада на ЕК („Новинар“, 5.08.08) (сложна дума от турската гьон и арабската сурат със суфикс [-лък]); Най-големият **соцгъзар** всъщност си купуваше най-много скромни дънки „Райфъл“ („24 часа“, 6.11.09) (жаргонната дума гъзар и съкращението [-соц] от социалистически); заплахата днес е **муртизация** на политиката („Телеграф“, 28.06.09) (съществителното мурта (от гръцки език) и суфикс [-ция]).*

ИЗВОДИ:

1) По-голямата част от анализираните разговорни думи са заети от чужди езици, като преобладават лексемите от турски език. Експресивността е резултат от въздействието на отрицателните семи в значението им, за които в речника има бележка **неодобрително, пренебрежително**, или се получава поради контрастирането със заобикалящите ги неутрални лексеми от обществено-политическата лексика, което носи ефекта на негативната авторова оценка за събитията.

Със същата конотация, но по-малка част от разговорните думи са с арабски произход и единици са от други чужди езици – персийски, гръцки, френски, английски.

Обръщаме внимание, че тези разговорни думи внасят експресивността на разговорната реч, но снижават изискаността на публицистичния стил, а някои от тях са излезли от активна употреба и може да са неразбираеми за по-младата аудитория.

2) Сред разговорните лексеми широко са застъпени жаргонните думи, които са силно експресивни и привличат младите читатели. Сред тях отново има думи, заети от чужди езици, като най-много са тези от турски език.

3) Към разговорната лексика се отнасят и диалектни думи, но в публицистиката се употребяват тези от тях, които имат по-широко разпространение, с цел да бъдат разбираеми за повече читатели.

4) В публицистичните текстове се откриват и просторечни, груби, вулгарни думи, но според нас тяхната употреба не трябва да се оправдава със стремеж към експресивност и те трябва да се избягват.

5) По-особена група са разговорните лексеми, които, употребени в прякото си значение, не са разговорни, а получават тази характеристика само в метафорично значение. По своята експресивност и образност те се доближават до жаргонните думи.

6) Особено оригинални са разговорните думи, които по словообразуването си и по това, че не са фиксирани в речника, могат да се нарекат оказионализми. При тях се съчетават в несъществуваща до момента дума български или чужди корени и суфикси.

7) Наблюденията ни показват, че разговорните лексеми не се срещат в текстове с неутрална информация за вътрешнополитически или за външнополитически събития; откриват се по-често в анализи и коментари, изразители на емоционална авторова оценка.

ЛИТЕРАТУРА

- Армянов 1993:** Армянов, Г. *Речник на българския жаргон*. София: ИГ „7М+Логос“, 1993.
- Бояджиев 1994:** Бояджиев, Т. За лингвистичния статут на българското просторечие // *Проблеми на разговорната реч*. Велико Търново, 1994, с. 19.
- Бояджиев 2002:** Бояджиев, Т. *Българска лексикология*. София: изд. „Анубис“, 2002, 271–272.
- Бояджиев 2008:** Бояджиев, Т. Езиковата ситуация у нас в исторически и съвременен план и европейската езикова политика // *Български език*. С., кн. 3, 2008, с. 5.
- Виденов 1999:** Виденов, М. *Езикът и общественото мнение*. София: Акад. изд. „Проф. М. Дринов“, 1999, с. 152–153.
- Замбова 1994:** Замбова, А. Разговорност и разговорни комуникативни похвати в съвременния печат. // *Проблеми на разговорната реч*. Велико Търново, 1994, с. 181.
- Замбова 1999:** Замбова, А. Лексикални характеристики и експресивни цели на съвременния български популярен печат. // *Български език и литература*. С., кн. 1, 1999, с. 12.
- Замбова 2000:** Замбова, А. *Манипулативни езикови стратегии в печата*. София: ИК „Сема РШ“, 2000, с. 70.
- Илчев 1974:** Илчев, Ст. и др. *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*. София: Изд. на БАН, 1974.
- Мевсим, Чакърва 2007:** Мевсим, Х., К. Чакърва. Отново за съдбата на турцизмите в съвременния български език (изолация и/или реабилитация), 7 окт. 2007, 15 юни 2010 <http://www.liternet.bg>.
- Ницолова 1999:** Ницолова, Р. Основни тенденции в развитието на българския печат след 1989 г. // *Медиите и езикът*. С., 1999, с. 116.
- Пернишка 1999:** Пернишка, Е. За „грозното“ в нашия език и в езика на медиите. // *Медиите и езикът*. С., 1999, с. 131.
- Речник на българския език 1977–2004:** *Речник на българския език*, т. I – XII, София: Изд. на БАН, 1977–2004.
- Речник на чуждите думи в българския език 2000:** *Речник на чуждите думи в българския език*. Съст. Ал. Милев, Б. Николов, Й. Братков, V изд., допълнено и преработено от Е. Пернишка. София: изд. „Наука и изкуство“, 2000.